
A természet szeretetére, a környezet védelmére nevelés

*Lehetőségek és módszerek egy félig falusi,
félig lakótelepi környezetben működő óvodában*

(Részletek)

RUSKÓ SÁNDORNÉ

Bemutakozás

Óvodám ötcsoportos, két épületben helyezkedik el. Három csoport lakótelepen, két csoport – ahol dolgozom – a falu családi házai között.

A két óvoda felszereltsége hasonló, különbség a környezetben van. Míg a lakótelepi óvoda szomszédságában szövőgyár van, a falusi óvodáéban dombok, kastélykert. Itt egészségesebb a környezet, a jó levegőjű, tágas udvaron jobbak a játéklehetőségek is.

Ezt a különbséget úgy próbáljuk kiegyenlíteni, hogy a nyár nagy részét a lakótelepi óvodákban töltik. A másik különbség az étkeztetésben van. A lakótelepi óvodának a Dunavidéki Vendéglátó Vállalat főz – ami bizony gyakran hagy kívánnivalót maga után. A falusi óvodának saját konyhája van, háziasabbak, ízletesebbek az ételek. Szerencsére a kétcsoportos óvodánk étkeztetésvezetője az egészséges életmód híve. Vitamindús, egészséges táplálkozás meghonosítására törekszik. Gyakran kapnak a gyerekek főzelékféléket, gyümölcsöt, vitaminsalátát, gyümölcssalátát.

Kapcsolat kialakítása a szülőkkel

Általában május végén tudjuk meg azt, hogy őstől kik lesznek az új óvodásaink. Nyáron minden újonnan érkező gyermeket meglátogatunk (családlátogatás), ilyenkor ismerkedünk meg a gyermekkel, szüleivel, környezetével.

Az augusztusi szülői értekezleten – többek között – tájékoztatást adunk a szülőknek az óvodai életről, a szokásokról, feladatokról, lehetőségekről. Évközben többször is szervezünk társadalmi munkát, amikor a szülők segítenek gyermekeik környezetének szépítésében. Pl. parkosítás, füvesítés; a kerítés javítása, kerti és a csoportszobák bútorainak, játékszereinek javítása, felújítása, új eszközök (pl. babakéz) készítése. Az egyik asztalos apuka csodálatos madáretetőt faragott. Az elmúlt esztendőben jó érzéssel tapasztaltam, hogy a szülők szívesen támogatják környezet- és természetvédelmi neveléssel kapcsolatos célkitűzéseinket. Ezt az eredményt annak is köszönhetjük, hogy szülői értekezleten beszéltünk a természet szeretetének, védelmének fontosságáról és ebben a szülői ház szerepéről. Tényekkel támasztottuk alá, hogy a szűkebb környezetünkben milyen környezetromboló tényezők, veszélyek vannak. Kiemeltük, fontos, hogy gyermekeink környezetbarát emberré váljanak, nevelkedjenek, hisz ők lesznek községünk jövője, környezetet megőrző, óvó polgárai.

A szülők segítenek kirándulásaink lebonyolításában is, és a költségeket is vállalják. Aki

tud, vetőmaggal, palántával, a madarak etetéséhez szükséges eleséggel járul hozzá munkánkhoz. Kérésünkre szívesen adnak kukoricaszárat, szalmát, fonalat, terméseket, ruhaanyagokat, sütéshez szükséges lisztet, tojást, lekvárt stb.

Rendszeresen felhívjuk a szülők figyelmét a természettel kapcsolatos újonnan megjelent kiadványok beszerzésére is. Többnyire elfogadják ajánlatainkat. Így történt ez pl. a *Durell* könyvekkel, *A természet csodái* című sorozattal, *David Attenborough: Élet a Földön* és az *Élő bolygó* című könyvével kapcsolatban. Ajánlottuk még a *Fürkész* és a *Búvár* sorozatot is.

Az óvoda környezetének megismerése és megszerettetése

Tiszta, frissen meszelt szobák várják ősszel az újonnan érkezőket. A bútorokat úgy helyezzük el, hogy otthonosságot, derűt sugározzanak, és lehetőség legyen a gyermekek ötletei alapján történő évközi rendezésre is. Ezt többször meg is tettük.

A falakat a szülőktől kapott és közösen gyűjtött természetes anyagokból a gyerekek által készített tárgyakkal és rajzaikkal, festményeikkel díszítjük. Azáltal, hogy ők is hozzájárulnak környezetük szépítéséhez, érzelmileg jobban kötődnek csoportszobájukhoz.

A tisztaság, a rend megőrzésében a gyermekek is részt vesznek. (Pl. elejtett papír, szemét felvétele, papírkosárba helyezése, játékok, ruháik rendbentartása, lábtörlés, naposi feladatok ellátása, növények gondozása stb.)

Szerencsés helyzetben vagyunk, tágas udvar veszi körül óvodánkat. Legnagyobb része füvesített, de virágos- és veteményeskertünk, homokozónk, pancsolónk, aszfaltozott útszakaszunk is van. Ez utóbbit közlekedési gyakorlópályának alakítottuk ki. Az árnyékot nyújtó fákat húsz évvel ezelőtt a szülők és az óvónők együtt ültették. A Föld napja a gyerekekért (április 22.) keretében 1991 tavaszán további fákat ültettünk a hiányok pótlására. Ezzel a falu fásítási programjában is részt vállaltunk.

Ma is helytállóak Jókai Mór gondolatai: „Ültess fát! Hogyha mást nem, lombot ad. Árnyékában megpihenhetsz, gondot ő visel reád. Jó tavasszal nyit virágot, messze érzed illatát. Kis madárka száll reája, ingyen hallgatod szavát. Ültess fát!”

Az óvoda kertjében való tartózkodás nemcsak a természet megismerésében tölt be fontos szerepet, hanem szabályokat is állít a gyerekek elé. Meg kell tanulniuk egymás mellett, s egymással játszani, vigyázni saját és társaik testi épségére, az udvar rendjére. Az időjárástól függően szinte mindennap kint vagyunk a levegőn, a szabadban, ezért a gyerekek edzettebbek, nagyobb az ellenállóképességük.

Az óvodai környezeti nevelés részletezése a tanév folyamán

Az új óvodások fogadása és a rövid szoktatási idő után a gyermekek alaposabb megismerése a cél. A játék, a napi tennivalók, a munka, a kezdeményezések, egyéni beszélgetések jó alkalmat adnak ehhez.

A napirendet úgy alakítottuk ki, hogy egy-egy tevékenység, foglalkozás elhúzódása ne okozzon gondot. Bármikor változtathatunk, mindig élünk az ad hoc lehetőségekkel.

Napirend:

7,00–9,30

Gyülekezés, játék, kezdeményezés

Mindennapos testnevelés

Testápolás

Tízórai folyamatosan

9,45–12,00	Játék, kezdeményezés, levegőzés Testápolás
12,00	Ebéd
12,30–15,00	Testápolás Pihenés
15,00–15,15	Uzsonna
15,15–17,00	Játék, készülődés a hazamenetelhez

Amint a fentiekből kitűnik, azért, hogy a csoport hamar közösséggé alakuljon, sok-sok élményt nyújtó tevékenységet szervezünk. A közös játék az udvaron nap mint nap különböző újabb lehetőségeket nyújt a környezet megismerésére.

Ezekről szeretnék a továbbiakban képet nyújtani az évszakok feldolgozása során végzett nevelőmunkám ismertetésével.

Ősz

Szeptember elején lassan vége lett a nyárnak. Átalakultak a színek, a nap vidám, fényes sugarai bágyadttá, fátyolosná változtak át, hűvösödött az idő. Mindezt a gyerekek „bőrükön” érezték, mégis csak akkor tudatosult bennük, amikor észrevétettük velük.

Legelőször az időjárás változásait figyeltük meg, majd annak következményeit. Az első hetekben én közöltem az időjárás észlelhető, látható jelenségeit, de hamarosan a gyerekek is próbálták megfigyeléseiket elmondani.

Ők állapították meg, hogy reggel hűvösebb van, azért jönnek kabátban az óvodába. Később melegebben süt a nap, ezért levetkőzhetnek, póló is elég.

Megfigyeltük, hogy egyre gyakrabban fúj a szél, s tornyosulnak a felhők. Eljátszottuk a szél változásait, erősségének fokozatait: szellő, fuvallat, szél, vihar, szélvész, orkán. Beszélgettünk arról, hogy a szél hasznos is lehet, káros is. Hiszen a szél „hátán” is eljuthat a sok-sok virágpor, mag a megfelelő helyre, biztosítva a növény szaporodását. A szél pusztítani is tud: a szélvész nyomán letört ágak, leesett madárfészkek maradnak.

Megfigyeltük, hogy nálunk általában azonos irányból fúj a szél. Hatására megdőlnék a lágy- és fás szárú növények. Kipróbáltuk, ha engedünk az erős szellőkés erejének, továbbhaladásra, mozgásra kényszerülünk.

Színes sárkányt készítettünk közösen. Az ötletet *Milne: A Szél hova fut* című verse adta. A vers elmondása után javasoltam a sárkánykészítést, mert úgy éreztem, annak használata egyrészt érdekes élményt nyújtó játék, másrészt bizonyítja a szél erejét, azt, hogy mozgásba tudja hozni a tárgyakat. Amikor elkészült a sárkány, éppen szélcsendes idő volt, de a gyerekek nagy lelkesedésükben nem tudtak várni, kérték, most próbáljuk ki. Felmentünk a közeli domboldalra, de bizony tapasztalhatták, szél nélkül nem repül a levegőben a sárkány. Ezért aztán mindennap figyelték a szél erősségét. Néhány nap múlva végre olyan erős szél kerekedett, hogy sikerült a sárkányeregetés. Megfigyelhették a szél irányát, erősségét, s mindezt játék közben.

A felhőket figyelgetve találgattuk, melyik mihez hasonlít. Eközben fejlődött képzeletük (pl. láttak habos sütit, sziklát, hegyet, emeletes házat, fa koronáját, sárkányt, füstöt stb.)

Közben megfigyelték a felhők mozgását, formájuk változását, alakjukat, színüket is. Észrevétlenül sok mindent (az időjárással kapcsolatos fontos dolgokat) fedeztek fel. Közben pedig elmondtam *Tarbay Ede: Felhő táncol* című kedves kis versét.

Késő ősszel többszöri tapasztalás, megfigyelés alapján megállapítottuk, ha van felhő, melegebb van, ha derült, felhőtlen az ég, akkor pedig hidegebb.

Volt alkalmunk észrevenni, hogy a nagy tömegű, sötét színű felhők megjelenése után általában eső vagy hó esik. Felhívtam a gyerekek figyelmét arra, hogy az előző napokban

is láttunk felhőket, mégsem esett. Ők vonták le a következtetést, hogy nem mindegyik felhőből esik eső. Egy alkalommal, amikor cseperegni kezdett az eső, jó lehetőség nyílt a szókincs bővítésre. „Ki tudná másképpen mondani?” – tettem fel a kérdést: „Kicsit esik – nagyon esik”... – „Csepereg, csöpög, szemerkél, szitál”, illetve „szakad, ömlik, zuhog, locsog, zápor” volt a válasz. Megkérdezték, hogyan keletkezik a felhő, az eső. Az eső keletkezési folyamatát a következő kísérlettel mutattam meg nekik.

Forró víz fölé üveget tartottunk, láthatták, ahogy a pára felszállt, kicsapódott, vízcseppek keletkeztek. Elmondtam, hogy a természetben is így történik. A vizek párolognak, az élőlények párologtatnak. Abból a levegőben felhő keletkezik. Ha a felhőben lebegő vízcseppek elég nagyok, akkor lehullanak – ilyenkor esik az eső.

A felhőről is, az esőről is találós kérdéseket tettem fel, több-kevesebb sikerrel ki is találták:

*Hol vizet önt, hol havat hint,
hol jeget szór fejedre,
s elszáll – pedig szárnya sincsen
nyugatra, keletre.*

(Felhő)

*Szárnya nincsen, és mégis repül,
a föld felett körös-körül.
Néha lent száll, néha fönt jár,
szereti őt tavasz, ősz, nyár.
A hátával napot takar,
vizet önt le, hogyha akar.
Mi ez Gyuri? Mondd meg hamar!*

(Felhő)

Mi nem lesz vizesebb, ha a vízbe esik?

(Eső)

Beszélggettünk a „kísérlet” közben arról is, hogy miért van szükség az esőre. A gyerekek eddigi tapasztalataik alapján tudták, hogy a növények, állatok víz nélkül elpusztulnak, de azért „kísérlettel” is bizonyítottuk ezt. A kertben szedett rózsából egyiket vízbe tettük, másikat víz nélküli vázába. Óvodásaink már másnap tapasztalhatták a változást. A víz felszívódását tintával színesített vízzel szemléletesen lehet érzékeltetni.

A radiátor párologtatójában megfigyeltük a víz csökkenését, párologását, vonallal jelöltük a vízszint változásait.

Az egyik nap óriási zápor után elmentünk megnézni kedvenc domboldalunkat. A gyerekek megfigyelték a változásokat. Új „vízmosásokat”, árkokat láttunk. Ekkor tapasztalhatták az eső kárát is.

A hűvös októberi napokban gyakran volt ködös, nyirkos az idő. Az ablakon kikémlelve arra a kérdésemre: „milyen idő van?” – tudták a választ: ködös. De hogy mi az a köd, azt már nem tudták, nem is tudhatták. Elmondtam, hogy ez nem más, mint egy lehúzódnak felhő. Megállapították, hogy fehéres, vastag a levegő, nem látnak jól. Felhívtam a figyelmüket arra, hogy ilyenkor a rossz látásviszonyok miatt könnyen történhet baleset, jobban kell figyelniük a közlekedésnél.

Az ősz folyamán felfedeztettem a természetben az időjárás hatására történő változásokat is. Észrevették, hogy a hűvösödő idő hatására az erdő megváltozott, színesek lettek a falevelek és leperegtek a fákról.

Később megfigyeltük a deres udvart, s azt, hogy a Nap melegének hatására a dér el-

olvad. Fontosnak tartom, hogy ezen megfigyeléseknél a gyermekek szóban is fogalmaz-
zák meg tapasztalataikat. Ez visszajelzés számomra arról, hogy a gyermekek megfigyel-
ték-e a folyamatot. Hiszen csak az nevezhető megfigyelő tevékenységnek, amely az ér-
zékelte tevékenység lényeges elemeit, jellemzőit kiemeli a lényegtelen tulajdonságok kö-
zül. Gyakran kell a gyermekek csapongó figyelmét célzottá tenni, mert különben elsikla-
nának események, ok-okozati összefüggések fölött.

A kastélykertben a hulló falevelek zizegő hangját hallgatva elmondtuk *Csanádi Imre Levélsöprő* című versét. A színes faleveleket feldobva röptettük, s megbeszéltük, milyen
színekben pompáznak a fák: aranyárga, rozsdabarna, bordó, piros, zöldessárga, sötét-
szürke.

Szinte pillanatok alatt nagy csokor levelet gyűjtöttek, amelyeket aztán formájuk szerint
hasonlítgattunk össze. Érdekes dolgokat fedeztek fel: az egyik hosszúkás, a másik göm-
bölded, keskeny, szélesebb, cikcakkos, hullámos a széle, másképpen helyezkedik el a
száron. Végül mindegyik fajta levélnek megkerestük a „gazdáját”: vadgesztenye, szelíd-
gesztenye, kocsánytalan tölgy, fekete bodza, közönséges mogyoró.

Ezek az erdei kirándulásokon nagyon sok mindent volt alkalmunk megfigyelni.

Összehasonlítottuk a cserjét a fával. Megbeszéltük, mi a különbség a kettő között. Ők
mondták el, hogy a „cserje” alacsonyabb, nincs törzse, ágai vékonyabbak. Aztán össze-
hasonlítottuk az egyes fafajokat: lombkoronájuk formáját, nagyságát, termésüket, kérgü-
ket – arról gyurmalevonatot készítettünk. Beszélgettünk arról, hogy nem szabad a fákat
meggondolatlanul kiirtani, ha mégis kivágjuk, újakat kell ültetni helyettük. Bennük merült
fel: a madarakkal mi lesz, máshol kell fészket építeniük?

Megemlítettem, vannak olyan területek, ahol azért nevelik a fákat, hogy kivágják, s azt
már a gyerekek mondták el, mire használják: fűtés, bútor, játék, ceruza.

Gyakran kirándultunk a közeli hegyekbe, erdőbe. Eközben sok mindent gyűjtögettek:
vadgesztenyét, makkot, érdekes formájú kavicsot, csigaházat, göcsörtös ágakat. Ezek-
ből különböző, változatos dolgok készültek: bababútor, Makk Marci, játékok, festmények.

A séták, kirándulások jó alkalmat nyújtottak a helyes, kulturált magatartás formálására.
Megtanulták a gyerekek, hogy a természetben minden fontos, nincsenek hasznos és nin-
csenek káros növény- és állatfajok. Mindegyiknek megvan a maga szerepe. Éppen ezért
az élőlényeket tisztelni, óvni, védeni kell. Ne tördeljék le a fák, bokrok ágait, ne tépjék le
a virágokat, vigyázzanak a gombákra, a rovarokra, ne tapossák össze azokat.

Megtanulták, hogy semmit nem szabad eldobálni, a tízóráiból származó hulladékot ösz-
szegyűjtöttük. A falu szélénél néhány helyen elszórt szemétkupacot láttunk. A negatív
példa is nevel. Összehasonlították, hogy mennyivel szebb, kellemesebb a tiszta környe-
zet, ahol az emberek ügyelnek a tisztaságra. Megszokták a gyerekek, hogy az erdőben,
a természetben halkan beszéljenek, így nem riasztják el az állatokat.

Egy alkalommal megbeszéltük, másnap csipkebogyó-gyűjtésre indulunk. Reggel a
gyerekek nagy lázban voltak, edzőcipőben, melegítőben, hátizsákokkal – benne elemő-
zsiával jöttek az oviba. Nagyon szeretnek kirándulni, alig várták, hogy elinduljunk. Ahogy
kiértünk a falu szélére, elénk tárult a falut szegélyező hegyvonulat, a lankás dombolda-
lak.

Mikor felértünk a domboldalra, leheveredtünk, kicsit pihentünk. Közben elmondtam ne-
kik, a környező hegyek közül melyiknek mi a neve: Kis-hegy, Kálvária-domb, távolabb a
csupa fenyővel betelepített Durrogó, a másik a Kesellő. „Nézzétek, milyen messzire ellá-
tunk erről a dombról!” Megállapították, hogy ez azért van, mert magasan vagyunk. Mes-
szelátót is vittünk magunkkal, ami külön élményt jelentett.

Elmondtam nekik, ez a sok kis ház együtt a *mi falunk: Bodajk*. Megkerestük távcsóval
az óvoda épületét, a templomtornyot, néhány gyermek jól látható házát. Láthatták
messzebb a Vértes hosszú hegyvonulatát, a csókakői várat. A másik oldalon a Gaja-
völgy terül el. Mindebből a gyerekek biztosan nem sokat jegyeztek meg, de ez nem baj,

fontosabb, hogy hallják, lássák, mi veszi körül falunkat. Így jobban tudják értékelni, szeretni, megbecsülni azt a helyet, ahol élünk.

A kis pihenő után elindultunk csipkebogyót – a gyepűrózsa áltermését – gyűjteni. Közben megismerkedhettek a tüskével, annak tulajdonságaival. Gyógynövényeket is láttunk. Elmondtam, hogy ezek – cickafarok, édesgyökér, nagy csalán – betegségek gyógyítására alkalmasak.

A hamvas kék kökény megkóstolása közben – mi felnőttek – elenekeltük a *Kék a kökény recece* című dalt. Ezután ők mondták el *Weöres Sándor: Galagonya* című versét.

A kökény ízét fanyarnak találták, mondtam, ha megcsípi a dér, jobb ízű lesz, akkor is megkóstoljuk majd.

Megbeszéltük, hogy a csipkebogyót, másszóval hecsedlit megszáritjuk. Télen teát főzünk belőle, mert tele van C-vitaminnal. Ettől ellenállóbb lesz a szervezetünk a betegségekkel szemben. A bokrok között sétálgatva apró madárfészket találtunk, a gyerekek egymást figyelmeztették: „Le ne verd, vigyázz!” Örömmel tapasztaltam, ahogy óvták a madárnak otthont, meleget adó helyet. Találgattuk, vajon milyen madár lakhatott benne. Megállapítottuk, hogy fecske nem lehet, mert az eresz alatt fészkel. Cinege, harkály nem lehet, mert azok a fák odvaiban laknak. Végül arra a következtetésre jutottunk, hogy zöldike, esetleg erdei pinty lehet, mert ezek a madarak bokrokon fészkelnek.

Bogarászás közben apró rovarokat találtak, egy katicabogár már bágyadtan húzta be szárnyait. Beszélgettünk arról, hogy ősztől a rovarok (pl. katica) és néhány gerinces állat (pl. sün, gyíkok) téli álmat alszanak, és úgy telelnek át. Találtunk az avarban egy csigát is, amely már készült a télre. Megfigyelték a gyerekek, hogy a csiga miként zárta el háza nyílását.

A gyerekek fáradtan, de tele élménnyel, sugárzó arccal tértek vissza az óvodába. Másnap is menni szerettek volna. Természetesen az őszi évszak még ezernyi munkát, megfigyelési lehetőséget biztosított számunkra. Ilyen volt pl. a veteményeskert rendbetétele, a paradicsom-, a sárgarépa- és az almaszüret, abból kompót és vitaminsaláta készítése; ásás, udvartakarítás, cserepes virágok átültetése stb.

Közben megtanulhatták értékelni az emberi munkát, láthatták annak „gyümölcsét”, fontosságát: a tisztaságot, a rendet, a beérett gyümölcsöket, zöldségfélét.

A szomszéd kertben kukoricatörésben segítettünk, ajándékba egy nagy tököt kaptunk, amiből töklámpás készült. Tetszett a gyerekeknek.

Egy nagymamához diószüretre voltunk hivatalosak, dióverés közben énekeltük: *De jó a dió* című dalt. A burkától megtisztított dióbelet jóízűen ették. A zöld, húsos terméshéj leszedésétől sötétbarna lett a kezük. Csodálkozva tapasztalhatták, hogy nem lehet lemosni. Elmondtam, hogy ez egy festékanyag, régen festettek is vele textíliákat. Pár nap múlva lekopik a bőrről. Az őszi gyümölcsök fogyasztásakor ügyeltünk az egészségügyi szabályokra: gondosan megmosva esszük.

Az óvoda udvarán van egy almafánk, aminek változását folyamatosan figyeljük. Így lehettek tanúi a gyerekek a gyümölcs kifejlődésének az első rügy kipattanásától az érett alma begyűjtéséig. Láthatták, hogyan „éled” a nemrég még kopasz fa! Láthatták a rügyeket, a virágba borult ágakat, az apró terméseket, leveleket (itt megbeszéltük, miért nem szabad az éretlen gyümölcsöt leszedni), majd a gyümölcs növekedését. Az almaszüret nagyon tetszett a gyerekeknek, a fiúk felmászhattak a fára. Figyelmeztettem őket, a vékony ágak könnyen törnek, vigyázzanak: egyrészt óvni kell a fát, másrészt a balesetveszély miatt. A lányok az alsó ágakról szedték kosarukba a „mosolygó”, illatos almát. Közben elmondtuk Fésüs Éva: *Őszi kirándulás* (őszi gyümölcsökről szól), majd Csanádi Imre: *Alma* című versét.

Sok mindent készítettünk közösen őszi gyümölcsökből, termésekből: gyümölcs-, zöldségbabákat, állatokat, levéllenymatot, csutkababát, dióhéjbőlcsőt, szalmaképet stb. Közben őszi dalokat, verseket énekeltünk, mondogattunk. Pl. *Lipem-lopom a szőlőt, Egy*

